

Олександра Кисіль

У країні чужаків

З усіх брехливих істин, віками близьких людині, антитеза «свій–чужий», а з нею і бажання заключати чужинця, — одна з найстійкіших. З її допомогою легко стати сильнішим, пережити єднання з соратниками, долучитись до спільної перемоги. Ця істина тріумфує в маленьких школах і в державних системах, захоплює уми нереалізованих негідників і визнаних лідерів. Вона проста й очевидна: жити з чужинцем зручно — від нього можна відсторонитись, його можна знеособити, затоптати. Неочевидно, незручно і складно інше — розказати, чому не варто цього робити.

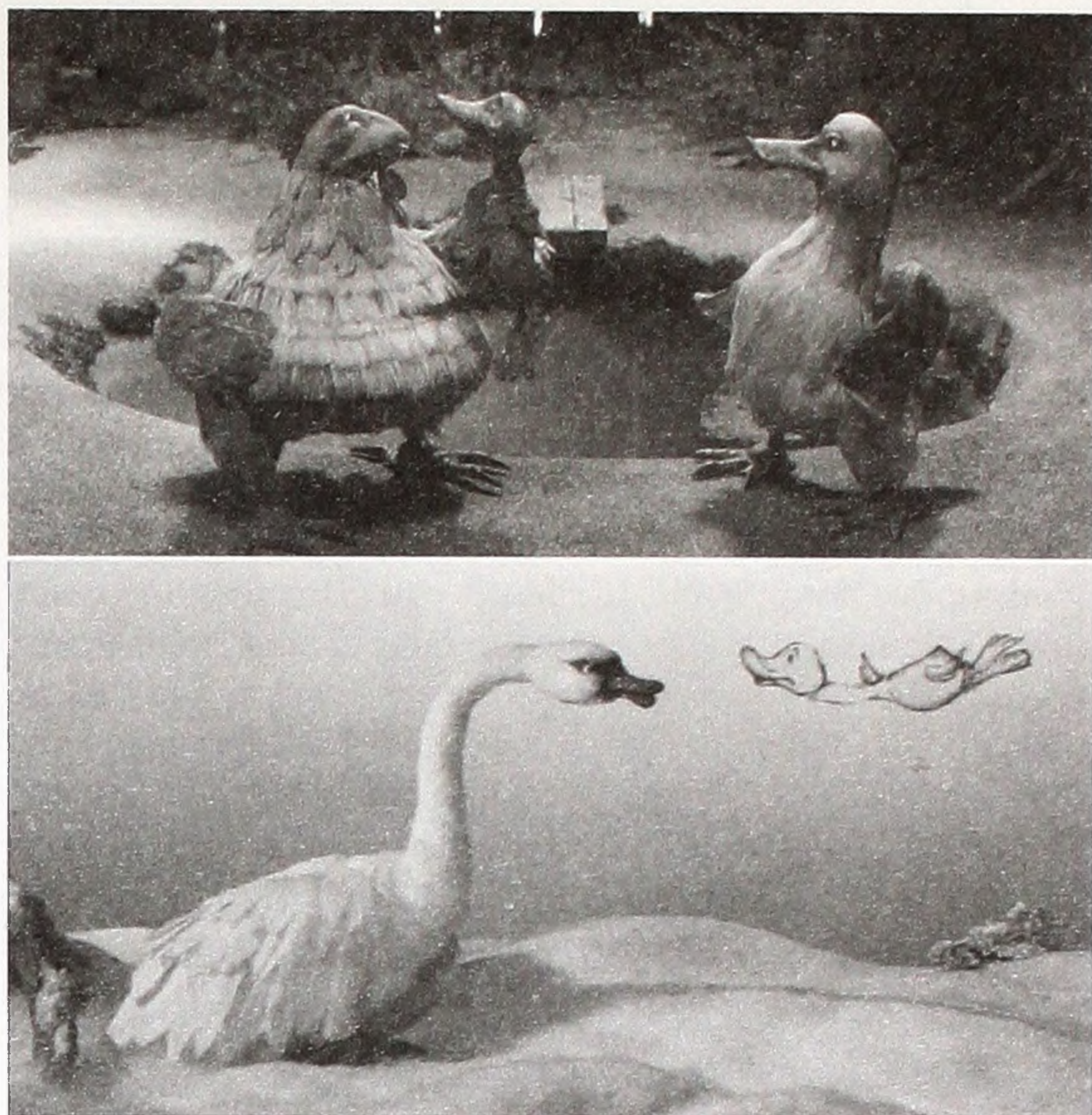
Саме цим і зайнявся режисер Гаррі Бардін у своєму «Гидкому каченяті», якого знімав шість років. Він визнає, що новий фільм — продовження його «Адажіо» (2000 рік), якому здійснити мрію до кінця не вдалося: люди не стали добрішими одне до одного, не стали більш терпимими. Митці — невірні ідеалісти, їм усе хочеться вірити, що це можливо: треба тільки написати «Опудало», створити «Герніку», зняти «Догвіль»...

І от Півень-хвалько поцупив чуже величезне яйце, підклав терплячій матері, і в призначений час Гидке каченя виходить на сцену. Пластичне, незграбне і зворушливе, з великими лапами і дзьобом, довгою шиєю й очима-гудзиками. А Пташиний двір весь у пір'ї. В пір'ї гуси й гусенята, качки й каченята, кури й курчата, і навіть Його пташиність індик. Диспозиція зрозуміла вже з перших сцен: з одного боку — всі, з іншого — один: «Ма-ма!» — «Я?!» (з жахом). Далі конфлікт повинен розвиватися за класичним взірцем: насміхання, знуцання, щиглі — шлях неприкаяного страждальця, що терпляче росте. Але Бардін вносить у фільм нове, дуже гостре, живе і вистраждане звучання. Те, що відрізняє його мультфільм від класичної радянської постановки Володимира Дегтярьова (1956), де ніжна мати-качка говорить важливі слова: «Він негарний, але в нього добре серце». У світі, в якому живе бардінське Гидке каченя, качки таких слів не знають. Той світ більше скидається на страшну картинку міщанського пекла. Гротеск — основний метод Бардіна, до нього режисер звертається в кожному художньому засобі. В музиці Чайковського, в озвученні Гидкого каченятя (Світлана Степченко), у віршах Юлія Кіма. В інтерпретації сюжету. Пташиний двір Бардіна — підкреслено тоталітарний, ієрархічний, недобрий і страшний сам по собі. Але режисеру цього замало — конфлікт із Гидким каченям зумисне загострено. Серед нових сцен — порятунок «тата» Півня від Лиса, після якого Півень зачиняє двері перед носом у самотнього рятівника. Мотив першої закоханості в місцеву красуню і відчайдушна спроба бути схожим на її обранців — аж до сцени, в якій каченя висмикує з хвоста ошелешеного батька кілька пір'їн, намагаючись огорнутися ними.

На все це у двору є лише одна відпрацьована відповідь:

Ну сколько можно объяснять,
Что не бывает таких уродов
Среди нормальных уток и гусей!

Наївне, незграбне та смішне, Гидке каченя тільки те й робить, що співає «Ось тоді вони і зрозуміють, / Як я люблю їх, / Як готовий на

Кадри з фільму «Гидке каченя». Режисер Гаррі Бардін. Росія, 2010.

все заради своїх друзів». З його очей одна за одною котяться сльози. І це в світі, де ходять парадом перед Його пташиністю і хором співають:

Утки, утки — где еще такие утки,
Куры, куры — глаз не отвести.

Принциповим елементом гротеску стає те, що у фільмі немає жодного персонажа, який був би близьким або зробив спробу наблизитися до каченятя. У казці Андерсена такі персонажі мали місце (селянин, який підібрав змерзле пташеня, бабуся, що залишила його в хаті), і те, що відбувалося з каченям, було нещасливою долею, що давала непрості уроки доброти та самотності. На цьому ж Пташиному дворі прихильні до нього лише автор-оповідач (недаремно його озвучував сам Бардін) та новий позасюжетний персонаж — Черв'як (Костянтин Райкін). Черв'як — персонаж комічний, але важливий. У першому кадрі він у відчай кричить: «Який жах! Як страшно жити! Коли все це закінчиться!» — так у зниженій формі смішно висловлюється думка, яка на Пташиному дворі виявляється абсолютною правдою.

Злісний Пташиний двір тричі викидає Каченя за паркан — у великий холодний світ. Там воно по-дитячому намагається наслідувати метелика, врятуватися від лиса, переночувати самому. Йому відчайдушно лячно — особливо тоді, коли воно бачить смерть диких гусей, батька та сина (бардінська інтерпретація гусей Андерсена). Там, за парканом, воно вперше бачить красенів лебедів.

Там воно саме стає Лебедем. Одна з найбільших знахідок Бардіна — фінальна сцена перетворення та польоту нового Лебеда за зграєю. Її психологічна глибина та вірогідність вражають: маленьке каченя в тілі прекрасного Лебеда, яке звикло падати та набивати гулі, яке не вірить жодному диву, летить — намальоване — поряд, і в момент польоту їхні фігури зливаються. Вони летять, супроводжувані глибоким голосом їхнього автора: «Ми прощаємося з нашим героєм, сподіваючись, що в кожному гидкому каченяті живе прекрасний лебідь. Бо інакше — навіщо жити?».

Вісім тисяч глядачів у Локарно, які стійко дивилися дебютний фільм під зливою, були щедро винагороджені і зустріли режисера оваціями. Бардіну вдалося розповісти про те, якою гіркою може бути людська самотність, про те, що не можна ділити світ на своїх та чужих, на нормальних та ненормальних, і ніколи не можна в ім'я свого розуміння світу зневажати, утискати та пригнічувати іншого. Обираючи цей шлях, можна і не помітити, що Лебідь тут зовсім не ти.